

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI

Maxmudova Dilnoza Gayratovna

Jaloliddin xalqaro maktabi

Matematika va statistika fani o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini boshqarishning institutsional, pedagogik va axborot-tahliliy mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Milliy konsepsiya, xalqaro sifatni ta'minlash tamoyillari va ilmiy adabiyotlarning qiyosiy tahlili asosida o'quv natijalarini baholash, raqamli monitoring hamda qayta aloqani boshqaruv qarorlariga bog'lash yondashuvi taklif etiladi. Matematika va statistika ta'limi misolida baholash mezonlarining aniqligi, ko'rsatkichlarning taqqoslanuvchanligi va natijalarni ehtiyotkor talqin qilish talablari yoritiladi. Tadqiqot natijasi sifatida mas'uliyat, dalil va takomillashtirish choralarini birlashtiruvchi tashkiliy model ishlab chiqiladi. Model nazariy-uslubiy taklif bo'lib, uning samaradorligi empirik tekshiruvni talab qiladi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, ta'lim sifati, ichki sifatni ta'minlash, statistik monitoring, o'quv natijalari, raqamli boshqaruv, qayta aloqa.

Abstract. The article examines institutional, pedagogical and analytical mechanisms for managing educational quality in higher education. A comparative analysis of Uzbekistan's higher education development concept, international quality assurance principles and academic literature informs a proposed approach connecting learning assessment, digital monitoring and feedback to managerial decisions. Examples from mathematics and statistics

education illustrate the need for explicit assessment criteria, comparable indicators and cautious interpretation. The study proposes an organizational model linking responsibility, evidence and improvement actions. The model is a conceptual and methodological contribution whose effectiveness requires empirical evaluation.

Keywords: higher education, educational quality, internal quality assurance, statistical monitoring, learning outcomes, digital governance, feedback.

Аннотация. В статье рассматриваются институциональные, педагогические и информационно-аналитические механизмы управления качеством высшего образования. На основе сравнительного анализа национальной концепции развития высшего образования, международных принципов обеспечения качества и научной литературы предлагается подход, связывающий оценку результатов обучения, цифровой мониторинг и обратную связь с управленческими решениями. На примере преподавания математики и статистики раскрываются требования к критериям оценивания, сопоставимости показателей и обоснованной интерпретации результатов. Предложена организационная модель, объединяющая ответственность, доказательные данные и меры совершенствования. Эффективность модели требует эмпирической проверки.

Ключевые слова: высшее образование, качество образования, внутреннее обеспечение качества, статистический мониторинг, результаты обучения, цифровое управление, обратная связь.

Kirish

Oliy ta'limda sifatni boshqarishning markaziy masalasi talabanning belgilangan bilim va ko'nikmalarni qay darajada egallayotganini aniqlash hamda aniqlangan kamchilikni bartaraf etishdir. Ta'lim muassasasi faoliyati haqidagi

ma'lumotlar ko'pligi hali samarali boshqaruvni anglatmaydi. Natijalar tahlili o'quv dasturi, dars metodikasi, baholash tartibi yoki resurs taqsimotidagi asoslangan o'zgarish bilan yakunlangandagina boshqaruv amaliy mazmun kasb etadi. Shu sababli ta'lim sifatini baholash va uni yaxshilash bir jarayonning o'zaro bog'liq, biroq farqli vazifalari sifatida qaralishi lozim.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida kredit-modul tizimiga o'tish, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish va akademik mustaqillikni ta'minlash yo'nalishlari belgilangan [1]. Ushbu strategik yo'nalishlar oliy ta'lim muassasasida o'quv natijalari va ularga erishish sharoitlarini muntazam o'rganadigan ichki boshqaruvni talab etadi. Maqolada mazkur hujjat strategik asos sifatida qo'llanadi; alohida muassasaning amaldagi akkreditatsiya tartibini sharhlash tadqiqot vazifasiga kirmaydi.

Tadqiqotning maqsadi ta'lim sifatini boshqarishning zamonaviy mexanizmlarini yagona tashkiliy mantiqda izohlash va ularning natijadorligini baholashga doir uslubiy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Asosiy savol quyidagicha qo'yiladi: oliy ta'lim muassasasi o'quv natijalari haqidagi dalillarni kimning mas'uliyati ostida va qanday tartibda amaliy takomillashtirish choralariга aylantirishi mumkin? Muallifning matematika va statistika yo'nalishiga muvofiq, baholashning o'lchov jihati hamda taqqoslashning metodologik chegaralari alohida ko'rib chiqiladi. Maqola nazariy-uslubiy yondashuvga asoslangan; unda taklif etilgan modelning amaliy samaradorligi hali empirik tekshirilmagan.

Yevropa oliy ta'lim hududida sifatni ta'minlash bo'yicha ESG 2015 hujjatining 1.7-standarti ta'lim dasturlarini boshqarish uchun tegishli ma'lumotlarni yig'ish, tahlil qilish va qo'llashni nazarda tutadi. 1.9-standart esa dasturlarni muntazam kuzatish va davriy qayta ko'rib chiqishga bag'ishlangan [2]. Bu tamoyillar mazkur maqolada qiyosiy metodologik mezon sifatida

olinadi. Ularni O'zbekistonning barcha muassasalari uchun bevosita majburiy huquqiy norma sifatida talqin qilish to'g'ri bo'lmaydi.

M. Yuldashevning "Ta'lim sifati va uni boshqarish" maqolasida sifat rejalashtirilgan maqsadlar, ta'lim jarayoni sharoitlari va natijalar o'rtasidagi bog'liqlik orqali yoritiladi. Muallif monitoring, tahlil va takomillashtirishni boshqaruvning tarkibiy qismlari sifatida ko'rsatadi [3, 46–49-b.]. Undagi umumiy boshqaruv tamoyillarini oliy ta'limga moslashtirish mumkin, ammo maqola zamonaviy raqamli platformalarning samaradorligini empirik tasdiqlovchi manba sifatida ishlatilmaydi.

OECDning 2023-yilgi raqamli ta'lim bo'yicha hisobotida raqamli vositalarni mavjud jarayonga qo'shish va ta'lim jarayonining mazmunan o'zgarishi o'rtasidagi farq ochib beriladi [4]. UNESCOning 2023-yilgi global ta'lim monitoringi hisobotida texnologiyadan foydalanish ta'lim ehtiyojlari hamda dalillar asosida baholanishi ta'kidlanadi [5]. Ushbu qarashlardan kelib chiqib, mazkur tadqiqotda platformaga kirishlar yoki yuklangan materiallar soni sifatning yakuniy mezoni sifatida qabul qilinmaydi. Adabiyotlar qiyosi boshqaruvning tashkiliy, pedagogik va axborot-tahliliy tomonlarini o'zaro bog'lash zarurligini ko'rsatadi.

Tahlil va natijalar

Birinchi mexanizm — sifatni boshqarishda vakolat va mas'uliyatni aniqlashtirish. Taklif etilayotgan modelda muassasa rahbariyati sifat siyosati va resurslarni belgilaydi; ta'lim dasturi rahbari dastur natijalarini tahlil qiladi; kafedra fanlar o'rtasidagi mazmuniy izchillikni ko'rib chiqadi; o'qituvchi baholash dalillari asosida dars faoliyatini takomillashtiradi. Sifat bo'linmasining vazifasi mazkur ishlarni muvofiqlashtirish va ma'lumotning ishonchliligini tekshirishdan iborat bo'ladi. Mas'uliyatning bunday taqsimoti muallif tomonidan tavsiya qilinayotgan tashkiliy yechimdir.

Ikkinchi mexanizm — o'quv natijalari, topshiriqlar va baholash mezonlarini moslashtirish. Masalan, statistika fanida “regressiya usulini bilish” umumiy ifoda bo'lib, uning o'rniga “berilgan masalaga mos modelni tanlash, asosiy farazlarni tekshirish va natijani chegaralari bilan talqin qilish” natijasi qo'yilishi mumkin. Baholash topshirig'i aynan shu faoliyatlarni kuzatishga imkon berishi kerak. Faqat formulani yoddan yozish orqali mazkur natijaning to'liq egallanganligi haqida xulosa chiqarib bo'lmaydi.

Baholash rubrikasida masalani tushunish, usulni asoslash, hisoblashning aniqligi va natijani izohlash alohida belgilanadi. Har bir mezon bo'yicha darajalar tavsifi oldindan e'lon qilinadi. Bir nechta baholovchi qatnashganda ular tanlangan ishlar namunasini mustaqil tekshirib, kelishmovchilik sabablarini muhokama qilishi lozim. Bu tartib baholarning bir xilligini sun'iy ravishda ta'minlash uchun emas, mezonlarning bir xil tushunilishini kuchaytirish uchun taklif etiladi. Yakuniy baho bilan birga talaba qaysi faoliyatni takomillashtirishi zarurligi haqida aniq izoh oladi.

Uchinchi mexanizm — raqamli monitoringni pedagogik qarorga bog'lash. Elektron ta'lim platformasi topshiriqning topshirilish muddati, qayta ishlash holati va fikr-mulohaza berilgan vaqtni qayd qilishi mumkin. Biroq platformada ko'p vaqt o'tkazish yuqori o'zlashtirishni anglatmaydi. Mazkur maqolada monitoring signali bilan o'quv natijasini alohida saqlash tavsiya qilinadi. Topshiriqlarni kech topshirayotgan talaba bilan muloqot tashkil etilib, sabab aniqlanadi; zarur bo'lsa maslahat, qo'shimcha mashg'ulot yoki resursga kirish yordami beriladi. Avtomatik signalning o'zi talaba haqida salbiy yakuniy qaror chiqarish uchun yetarli asos hisoblanmaydi.

To'rtinchi mexanizm — statistik kuzatuvning taqqoslanuvchanligini ta'minlash. Har bir ko'rsatkich uchun hisoblash qoidasi, kuzatuv davri va qamrab olingan guruh aniq yoziladi. O'rtacha ball bilan birga natijalar tarqalishi va past darajada qolayotgan talabalar ulushi ham o'rganiladi. Guruhlar

boshlang'ich tayyorgarligi, topshiriq murakkabligi yoki baholash mezonlari farqlansa, o'rtacha ballarni bevosita solishtirish chalg'itishi mumkin. Bunday vaziyatda farqning o'zi o'qituvchi faoliyatining samaradorligi sifatida talqin etilmasligi lozim.

O'quv natijasiga erishganlar ulushini baholash uchun $p = m / n \times 100\%$ ifodasidan foydalanish mumkin. Bunda m — oldindan belgilangan mezonga erishgan talabalar soni, n — mazkur baholashda qatnashgan talabalar soni. Baholashda qatnashmaganlar soni alohida berilishi zarur: ularning ma'lumotsiz chiqarib tashlanishi ko'rsatkichni sun'iy yaxshilashi mumkin. Mezon semestr yakunidagi natija ma'lum bo'lgach o'zgartirilmasligi, taqqoslanayotgan davrlarda esa o'lchov mazmuni saqlanishi kerak.

Shartli misolda birinchi baholashda 80 nafar ishtirokchidan 48 nafari belgilangan mezonga erishgan bo'lsa, ulush 60 foizni tashkil etadi. Keyingi baholashda shu miqdordagi ishtirokchidan 60 nafari mezonga erishsa, ulush 75 foiz bo'ladi. Farq 15 foiz punktiga teng. Bu hisoblash o'zgarishni tavsiflaydi, lekin uning sababini aniqlamaydi. Sababiy xulosa uchun topshiriqlar taqqoslanuvchanligi, talabalar tarkibi, boshqa ta'sirlar va imkon qadar mos taqqoslash guruhi hisobga olinishi lozim. Ushbu sonlar real tadqiqot natijalari emas.

Beshinchi mexanizm — manfaatdor tomonlarning qayta aloqasini qarorga aylantirish. Talaba so'rovi fan materiallarining tushunarligi, baholashning izchilligi yoki maslahat olish imkoniyati haqida ma'lumot beradi, ammo kasbiy kompetensiyani bevosita o'lchamaydi. Ish beruvchilar fikri amaliy topshiriqlar mazmunini yangilashga yordam berishi mumkin. Bunda respondentlar soni, tanlash usuli va javob bermaganlar ulushi ko'rsatiladi. Faqat faol yoki muassasa bilan doimiy aloqada bo'lgan respondentlar fikrini barcha bitiruvchilarga umumlashtirishdan saqlanish zarur.

Qayta aloqa mexanizmining yakuni so'rov o'tkazilganligi haqidagi hisobot bo'lmashligi kerak. Muassasa aniqlangan muammo, qabul qilingan chora va uning bajarilish muddati haqida manfaatdor tomonlarga qisqa axborot taqdim etishi tavsiya qilinadi. Masalan, mustaqil ish ko'rsatmalari tushunarsizligi aniqlansa, namunaviy bajarilgan topshiriq va baholash rubrikasi e'lon qilinadi. Keyingi davrda xuddi shu muammo bo'yicha murojaatlar va topshiriq natijalari qayta ko'rib chiqiladi. Shu tariqa ishtirok boshqaruvga ta'sir etuvchi amaliy jarayonga aylanadi.

Oltinchi mexanizm — o'qituvchining kasbiy rivojlanishini aniq ehtiyojga yo'naltirish. Malaka oshirish tadbirida qatnashganlikning o'zi dars sifatidagi o'zgarishni ko'rsatmaydi. Tavsiya etilayotgan tartibda metodik ehtiyoj baholash dalillari asosida aniqlanadi, o'qituvchi tegishli usulni o'rganadi va uni fan doirasida sinab ko'radi. Keyin talabalar ishlaridagi o'zgarish, mezonlarning tushunariligi va qo'shimcha yuklama tahlil qilinadi. Hamkasblar kuzatuv nazorat bosimini kuchaytirishdan ko'ra, asoslangan metodik fikr almashish vazifasini bajarishi lozim.

Modelni joriy etish cheklangan ko'lamdagi pilotdan boshlanishi maqsadga muvofiq. Dastlab bir yoki ikki ta'lim dasturida muhim o'quv natijalari tanlanadi, mavjud ma'lumotlar sifati tekshiriladi va boshlang'ich holat qayd etiladi. So'ng baholash rubrikasi, mas'ullar va qayta ko'rib chiqish muddati belgilanadi. Semestr yakunida natijalar hamda sarflangan vaqt tahlil qilinib, modelni kengaytirish yoki o'zgartirish haqida qaror qabul qilinadi. Kam natija qayd etilishi xodimni jazolashga avtomatik sabab bo'lsa, muammolarni yashirish ehtimoli kuchayishi mumkin; shu bois dalilni ochiq muhokama qilish muhiti zarur.

Mazkur yondashuvning cheklovi shundaki, bir xil ko'rsatkich barcha ta'lim dasturlarining xususiyatini ifodalay olmaydi. Laboratoriya, ijodiy va nazariy fanlarda o'quv natijasining dalillari turlicha bo'ladi. Talaba ma'lumotlaridan

foydalanishda kirish vakolati, saqlash muddati va hisobotdagi shaxssizlantirish tartibi oldindan belgilanadi. Sifatni yagona reytingga qisqartirish o'rniga, muhim natijalar va ularni shakllantiruvchi sharoitlarni birgalikda ko'rish taklif etiladi. Modelning qo'llanish chegarasi ham aynan muassasaning maqsadi, resursi va ma'lumotlar ishonchliligi bilan belgilanadi.

Xulosa

Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini boshqarishning zamonaviy mexanizmlari aniq o'quv natijalari, ishonchli baholash va qaror uchun javobgarlik o'rtasidagi bog'liqlikda namoyon bo'ladi. Raqamli monitoring ma'lumotni tezroq yig'ishga xizmat qilishi mumkin, uning boshqaruv qiymati esa ma'lumotdan qanday foydalanilishiga bog'liq. Mazkur maqolada taklif etilgan modelda har bir muammo dalil bilan aniqlanadi, tegishli mas'ulga biriktiriladi, amaliy chora bilan bartaraf etiladi va keyingi kuzatuvda qayta baholanadi.

Amaliy jihatdan ta'lim dasturlari bo'yicha o'quv natijalarini aniqlashtirish, asosiy topshiriqlar uchun umumiy rubrikalar ishlab chiqish, ko'rsatkichlarning hisoblash tartibini hujjatlashtirish hamda qayta aloqa asosida bajarilgan ishlarni ochiqlash tavsiya etiladi. Matematika va statistika fanlarida usulni tanlash, hisoblash va natijani talqin qilishning alohida baholanishi ayniqsa muhimdir. Keyingi tadqiqotlarda modelni turli dasturlarda sinash, taqqoslanuvchi baholash vositalari yordamida natija va xarajatlarni o'rganish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida. <https://lex.uz/docs/-4545884>

2. ENQA, ESU, EUA, EURASHE. (2015). Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG). Brussels. 1.7

va 1.9-standartlar. https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf

3. Yuldashev, M. (2016). Ta'lim sifati va uni boshqarish. Xalq ta'limi, 1, 46–49. Ziyonet elektron nusxasi: <https://api.ziynet.uz/uploads/books/7070/57cfdb85362ef.pdf>

4. OECD. (2023). OECD Digital Education Outlook 2023: Towards an Effective Digital Education Ecosystem. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/c74f03de-en>

5. UNESCO. (2023). Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education – A Tool on Whose Terms? <https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/technology>

Elektron manbalarga murojaat sanasi: 08.10.2026.